

Галина Дідківська

До історії однієї книги В.Винниченка

Творчість Володимира Винниченка (1880 - 1951), як і його політична та громадська діяльність - явище виняткове в історії нашої держави і літератури. Поет, новеліст, романіст, драматург, філософ, публіцист, свого часу найпопулярніший, найактивніше читаний і найенергійніше дискутований у пресі автор, голова уряду УНР (Директорія), з 30-х років він був ретельно, наполегливо замовчуваний та ігнорований, що тривало в Україні близько шести десятиліть, а поза її межами - до початку 50-х років, до створення комісії Української вільної академії наук (УВАН) для вивчення й охорони спадщини В.Винниченка (США, 1951 р.). Тому й не дивно, що деякі його твори, зокрема повість «На той бік», копія окремого видання якої (1924 р. випуску) зберігається в НБУ ім.В.І.Вернадського в єдиному примірнику, на батьківщині так і не було видано, а про особу й творчість письменника мало далеко не повні уявлення обмежене коло фахівців. Щодо широкого загалу, то він лише тепер починає відкривати для себе різні грані обдарування цього майстра пера.

Заходами комісії УВАН та Канадського інституту українських студій Альбертського університету (Едмонтон) видано 1989 р. у серії довідників працю «Володимир Винниченко: Анотована бібліографія», упорядковану, зібрану й підготовлену В.Стельмашенком. Це видання засвідчує, що повість «На той бік» не ввійшла до жодного зібрання творів письменника і на сьогодні є бібліографічною рідкістю.

Як зазначив патріарх українського літературознавства Г.Костюк, цей твір «один з яскравих фрагментів трагедійної ситуації й героїчної постави української людини в роки боротьби за національно-державне відродження України»¹.

«Написано повість митцем визнаного обдарування, надзвичайно щирого, не здатного ні до якої хвальші»², у творах якого «ніби синтезуються досягнення в царині повістярської літератури початку 20 ст.»³.

Твір розпочато письменником 1919, закінчено 1923 року. Попри напружену й захопливу сюжетну лінію, втілену в досконалу мистецько-художню форму, попри мудрі, художньо-довершені роздуми, глибокий психологізм автора, повість нечасто привертала увагу видавців та літературних критиків. Уперше вона побачила світ 1923 р. (зазначено автором поряд з роком написання - 1919) у 11 і 12 числах журналу «Нова Україна» (Прага - Берлін). Наступного року повість виходить окремим відбитком у однойменному видав-

ництві. А от друге видання підготовлене більш ніж через чотири десятиліття заходами комісії УВАН (Нью-Йорк, 1972).

Розпочинається повість спокійним, розміреним описом, немов і не обіцяючи того стрімкого розвитку подій, який надалі закрутиться виром.

«Колись-колись давно, місяців два-три тому назад, доктор Верходуб обережно й дбайливо ніс через життя келих своєї мудрості, зібраної по краплі з гірких і солодких квітів буття». Майстерність Винниченка-повістяра виявляється вже з перших слів, коли майже казковий початок відразу контрастує з натяком на те, про який напружений подіями і великими змінами час йтиметься далі.

Автор вводить читача в атмосферу непевності, страху, свавілля, терору, якими переповнилося невеличке повітове містечко під час «хазяйнування» в ньому однієї з частин Червоної армії. Опис весни, що «розприскалась молодесенькими жовтjавими листочками, глухими бруньками, голчастою травичкою на понівечених бульварчиках», весняного сонця, яке «гріло всіх без різниці партій, націй, анексій та контрибуцій» та «прискало промінням на винних і невинних, на бруньки, на червоноармійців, на буржуїв» контрастує з масовими розстрілами, люттям та ненавистю до всього, що раніше викликало побожний страх.

Мешканці містечка навіть не дивувалися, «чого така жорстокість і лють сірої маси і звідки вона?» А тому, що «ми ж раз у раз любимо гепнути своїх повержених богів чоботом. І що більша була побожність, що недосяжнішими здавалися усі божественності, то дужча, розперезаніша, лютіша мусить бути сластність гупання чоботом».

Винниченко прозорливо побачив не лише те, що вже скоїлося, а й те, до чого дійшло згодом: «Розігнали в темних, затишних парках тіні зітхаючих предків, сполохали тужний шепіт вивітрених статуй над могилами батьків. Самі статуї поперекидали, поодбивали їм носи і з глумом позакачували у ставки, в калюжі...» Або: «Га, не любите пониження? Ні, покуштуйте, покуштуйте, високородні! Я знаю: ви воліли б, щоб я вийняв револьвер і просто вбив вас. Ні, серденята мої, це ви дешево хочете розплатитися, занадто дешево!»

Агресивній, бездумній сірій масі протиставлена в повісті національно-визвольна українська ідея, втілена в глибоко правдивому образі головної героїні, дівчини з селянської сім'ї, яка є уособленням невіддільності від свого народу.

Ось солдати-манкурти сокирою і багнетом збивають жовто-синю вивіску з вигуками: «А нукась, посторонись там! Україна летіт!» Крається серце Ольги, яка розуміє, що її народ знову кидають у яму, з якої він шойно виліз.

Події, настрої, переживання, типи й характери описані так виразно, що відчуються безпосередні враження автора - сучасника тих трагедійних і неоднозначних років.

¹ Костюк Г. Володимир Винниченко та його доба: Дослідження, критика, полеміка. - Нью-Йорк, 1980. - С.117.

² Сфремов С. Історія українського письменства. Т.2. Від Шевченка по початок 1920-х років. - Мюнхен, 1989. - С.296.

³ Шамрай А. Українська література: Стислий огляд. - 2-е виправ. вид. - Харків: Рух, 1928. - С.132.

І справді, «Винниченкове словодіє з такою магічною силою, що пориває за межі раціонального»⁴.

Символічний образ келиха, що з'явився на початку, проходить до останніх рядків повісті. Це уособлення життєвої мудрості, духовного збагачення особистості. «Кожна людина, перебувши час цвітіння, починає збирати келих своєї мудрості». Один з героїв повісті відчуває у своїх руках «вбитий келих, порожній, потовчений, покалічений, але келих! І почув, як з ніжним, тужним дзвоном упала в його якась нова краплина мудрості...»

Майстерність Винниченка-повістяра виявляється і в багатьох інших моментах. Ось, приміром, висловлювання про очі: «ці очі, повні певності і влади», «дві теплі, хвилююче-жіночі квітки», «порожніми, як із льоду вилитими очима...» тощо.

З інших вдалих знахідок майстра наведемо ще такі: «брюхав доктор Верходуб по калюжах свого вихлюпнутого на вулицю життя», «на ту гору поперед усіх вибігло троє млинів, розставили крила й весело розмахували ними, закликаючи хатки до себе», «сонце теж розправило брови й добродушно посміхнулось у жовто-синю бороду».

І над усім цим Винниченко-філософ: «Живи не так, щоб досягти атараксії*, нірвани, царства небесного чи

⁴ Качуровський І. Повість «На той бік» Винниченка // Укр. вісті (Новий Ульм). - №14.1, 1973. - С. 6 (цит. за: Володимир Винниченко: Антологія бібліографія / Упоряд. В.Стельмашенко. - Едмонтон: УВАН, 1989. - С.394.

* Атараксія - стан душевного спокою, до якого має прагнути мудрець (ред.).

земного. Живи не так, щоб закон твого життя міг бути законом для всіх. А так живи все своє життя, наче ти через годину маєш померти. Май на годину від себе смерть і ти побачиш, як на цьому віддаленні кожний мент життя стане тобі самоцінним, неповторним, прекрасним».

Автор часом вдається до легкої гумористично-жартівливої манери викладу. Приміром: «Шинеля, відвертаючись, перевела очі на жовтявий молдаванський рушничок».

Наведені приклади - лише незначна частина мистецьких засобів (метафор, порівнянь, паралелізмів, афоризмів), якими пройнята вся повість і котрі в поєднанні то з легкою іронією, то з гірким сарказмом, а часом з пієтетом та піднесенням створюють своєрідну манеру Винниченкового письма, неповторну не тільки в інших авторів, а навіть і в творах його самого.

У передмові до видання, здійсненого до 90-річчя від дня народження автора, Г.Костюк висловлював певність, що «тут, у вільному світі, саме тепер ця повість знайде свого давньоочікуваного читача і прихильника», одночасно жалкуючи, що «ми не маємо змоги зробити її доступною для широкого багатомільйонного читача на рідній нашій землі»⁵. Нині цей благословенний час настав.

⁵ Костюк Г. Володимир Винниченко та його доба: Дослідження, критика, полеміка. - С.131.

РЕЦЕНЗІЇ

Юлія Лазоренко

Інформаційно-бібліографічне забезпечення процесу вироблення Державної програми розвитку науки в Україні

Наука в дзеркалі преси: Реферативний огляд / За ред. О.С.Онищенка. В 2-х ч. / НАН України. ЦНБ ім.В.І.Вернадського. Служба інформ.-аналіт. забезпечення - К., 1996.

Ч.1. - 192 с.

Ч.2. - 262 с.

Важливе значення у задоволенні інформаційних потреб, пов'язаних з визначенням найбільш суспіль-новажливих напрямів процесу вироблення Державної програми розвитку науки в Україні, має володіння відповідною і вітчизняною, і зарубіжною інформацією.

Така інформація відбилась у започаткованому реферативному виданні НБУ ім. В.І.Вернадського «Наука в дзеркалі преси», підготовленому шляхом щоденного перегляду понад 300 назв загальнополітичних, спеціальних (центральної і місцевих), альтер-

нативних газет, які видаються в Україні, зокрема в Кримській АР, у країнах СНД, з наступним відбором, аналізом, реферуванням та систематизацією вміщених статей.

Кризовий стан вітчизняної науки посилив увагу до неї у суспільстві, відповідно зросла кількість публікацій в періодичній пресі (всього 1013 статей з серпня 1995 по лютий 1996 р.).

Інформацію публікацій подано користувачеві у вигляді рефератів. 11 випусків, однакових за структурою, хронологічно продовжують один одного.

Систематизація масиву публікацій охоплює основні закони дер-

жавних структур та напрями змін у науковій діяльності в Україні, країнах СНД, у США, Японії, Німеччині, Франції, Великобританії, Італії та інш., зокрема про державну політику в сфері науки, фінансування досліджень, проблеми управління, правову базу наукового процесу, наукові кадри, міжнародне спів-робітництво, роль науки в системі ринкових відносин, практичний досвід та пропозиції щодо її реформування, зарубіжний досвід розв'язання проблем системи вищої школи та її гуманізації на сучасному етапі соціально-економічного розвитку багатьох країн.